

ρόντων των των τήν προσέγγισιν τοῦ Παρλαμέντου. Ὁ τύπος ἐπ' ἱστίς εὑρίσκεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ προσορισμοῦ του, κατοπτρίζων τὰ ἦθη τῆς χώρας, οὐ μόνον ἐπιδεικνύμενος ὀρῶν καὶ ζωηρῶς ἐν τῇ πάλῃ, ἀλλ' οὐδὲν λως ὀρεγόμενος τὴν ὕβριν καὶ τὴν λοιδορίαν. Προσαγορεύει τοὺς νικητάς, μὴ ὑβρίζων τοὺς ἠττημένους.

Ὁ ἀρχαῖος πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τῆς κομητείας, ἀφ' ἧς ἐξήρτηται τὸ Λονδῖνον, ὁ κύριος Ritchie, ὅστις ἦν μέλος τοῦ ὑπουργείου Σώλσβαρου, ἠττήθη ἐν ἐνὶ τῶν ἐκλογικῶν συλλόγων τῆς μητροπόλεως καὶ ἐν τούτοις ἡ ἐφημερίς τοῦ κυρίου Γλάδστοντος, *Daily News*, ἀνωμολόγησε τὰς ἀρετάς του καὶ ἠλπισεν ὅτι θ' ἀνεύρη ἕτερον ἐκλογικὸν σύλλογον. Ὁ ἡγέτης τῆς ἐργατικῆς μερίδος, ὁ κ. Burns, ἐνίκησεν ἐν τῇ κώμῃ τοῦ *Battersea* — ἡ τότε ὑπουργικὴ ἐφημερίς, ἧτις ἰδιαζόντως τὸν κατεπολέμησεν, ὁ *Times*, χαίρει ὅτι μένει ἡ σάλπιγξ τῶν χειρωνακτῶν.

(Κατὰ μετάφρασιν ἐκ πραγματείας τοῦ Lefèvre-Pontalis μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου).

Κ. Δραγούμης ἐφέτης.

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΕ ΑΥΤΗΣ

(ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ)

Τὸ Βυζάντιον, ὁ τόπος οὗτος ἐν ᾧ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐγένετο τῶν ἀτόμων ἐλαττήριον καὶ ὃν δυνάμεθα καλέσαι μετὰ τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης μεθ' ἧς καλοῦμεν τὴν Ἑλλάδα κοιτίδα καὶ ἐστὶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, κοιτίδα καὶ ἐστὶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔτυχεν ὡς ἐκ τῆς ἐπιρροίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οὐκ ὀλίγων στρεβλῶν καὶ ἡμαρτημένων κρίσεων. Οἱ πεφνημισμένοι ἱστορικοὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως συναμιλλώμενοι ἕνεκα τῶν καθολικῶν προλήψεων καὶ τῶν παρεννοήσεων τῶν παρεισορησασῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφορῶν, κατεφέροντο μεροληπτικῶς καὶ προσήπτον αὐτῷ ἐκάστοτε μέλαιναν κηλῖδα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς διανοίας, παραμορφοῦντες, παρασιωπῶντες καὶ ἀποδίδοντες εἰς διανοίας ξένων τὰ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντα ἔργα. Οὕτω ἐδημιούργησαν περὶ τοῦ Βυζαντίου τὴν ἰδέαν ὡς περὶ ὀργανισμοῦ καταβιβρωσκομένου ἐν διαστήματι χιλιετηρίδος ὅλης ὑπὸ ἀνιάτου νόσου καὶ καταδεδικασμένου ἐκ τῶν προτέρων εἰς βέβαιον θάνατον. Ἀλλ' ὅτε μετὰ τινα χρόνον ἤρξαντο ἀναδιφῶντες ἐπισταμένως τὰς σελίδας τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, εὔρον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χώρας ταύ-

της σημεία ὅλως ἐναντία τῶν κρίσεων καὶ ὑποθέσεων αὐτῶν, ἀνεῦρον μαρτύρια περίτρανα μεγαλουργοῦ ἀνθρωπίνης διανοίας, ρώμης καὶ δεξιότητος, ἐθαύμασαν πολυειδῆ προϊόντα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης ἐπὶ μακρὸν διαρκούντα καὶ οἰοῦντι πρὸς τὴν ἐπίρροισιν τοῦ πανδαμάτορος χρόνου ἀντιπαλαίοντα, εὔρον ὅτι εἰς τοῦτο ὀφείλουσιν ὅλην τὴν συλλογὴν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, εὔρον ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ βυζαντινὸς δεσποτισμὸς εἰσήγαγε δημοκρατικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ διὰ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ ἐπάλασε κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἰδιοκτητῶν κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, εὔρον ὅτι ὅπως ἐκμάθωσι τὰς βάσεις τοῦ φεουδαλικοῦ ἐν τῇ Δύσει συστήματος, ὄφειλον ἵνα ἀναδράμωσιν εἰς τὰς βάσεις καὶ τὰς πηγὰς αὐτοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, εὔρον ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ καταβιβρώσκόμενος αὐτος γένων Χριστιανὸς ἀνυψοῦτο ἐκάστοτε καὶ ἠνάγκαζε πάντας ἵνα συναισθάνωνται τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ.

Ἡ μακρὰ αὕτη σειρά τῶν δραματουργηθέντων θαυμαστῶν καὶ παραδόξων γεγονότων ἀπακαλυπτομένη βαθμηδὸν ἐκ τῆς περιβάλλουσῆς αὐτὴν ἀχλύος ἤρξατο οὐ μόνον ἐλκύειν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ κινεῖν τὴν ἐκπληξιν πάντων ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ πείθειν σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τοῦ μεγαλωνύμου Βυζαντίου ὑπάρχει πλήρης ἐξυφασμένων συμβάντων, ἐπενεργησάντων ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς τύχης τῆς καθόλου ἀνθρωπότητος.

Τοιούτου ὄντος τοῦ Βυζαντίου, δῆλον ἡλικίην κέκτηται σπουδαιότητα ἢ ἐξηκριβωμένη γνώσις οὐ μόνον τῶν περιπετειῶν, ἀς ὑπέστη ὁ τόπος αὗτος, ἀλλὰ καὶ ἡ τοπογραφία αὐτοῦ καὶ τὰ πάνσεπτα αὐτοῦ μνημεῖα, εἴτε γραπτὰ, εἴτε ἄγραφα, εἴτε λαϊκὰ, εἴτε ἐκκλησιαστικὰ τὰ μέχρι τὴν σήμερον περισωθέντα καὶ περὶ ὧν πλεῖστοι ὄσοι σοφοὶ εὐρωπαῖοι ἠσχολήθησαν, συγγράψαντες πονήματα ἐν οἷς ὑπὸ ποικίλας ἐπόψεις ἐπραγματεύθησαν τὰ κατ' αὐτὰ μεθ' ἧς ἕκαστος εἶχε δυνάμειος, κρίσεως καὶ προθέσεως· εἰσὶ δὲ τσαῦτα τὸν ἀριθμὸν τὰ πονήματα ταῦτα, ὥστε βιβλιοθήκη ὁλόκληρος συγκροτεῖται ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς πλεῖστα μὲν σπουδαῖα, ἄλλα δὲ δυστυχῶς ἡμαρτημένα καὶ μεροληπτικά, πολλῶν προλήψεων καὶ πλανῶν καὶ φυλετικῶν ἐμπροθεῖων ἀνάμειστα.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ἐξακριβώσεως τῆς τοπογραφίας καὶ τῶν πάνσεπτων μνημείων τοῦ Βυζαντίου, διαλάβωμεν ἐν πρώτοις ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν δυνατὸς καθίσταται ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν σημείων ἐν τε τῷ κυρίῳ ᾗσται καὶ τοῖς περίξ αὐτοῦ, καθάσον παλλὰ ὄντως καὶ σπουδαῖα δύναται τις νὰ προσδοκᾷ ἐκ τοῦ καθορισμοῦ τῶν σημείων ἐκαίνων, ἅτινα νῦν φαίνονται κεκαλυμμένα ὑπὸ ζοφεροῦ οἰονεῖ πέπλου, καθιστάμενα σκοτεινὰ τοῖς πολλοῖς καὶ ὅλως ἀκατάληπτα.

Ὅστις ἔλαχεν ἵνα ἐπιδοθῆ ἔν τῇ μελέτῃ ταύτῃ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ ἔγνω ἡλικαὶ καὶ ὁποῖα παρεμβάλλονται αὐτῷ ἐκάστοτε δυσχέρεια ἐπὶ τῷ καθορισμῷ τῶν τοπογραφικῶν σημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς, καὶ εἴτε ἐζήτησαν ἵνα διεξέλθῃ τὰ τελειότερα περὶ Βυζαντίου συγγράμματα, εἴτε ἀπεπειράθη ἀντιπαροβολὴν τινα τῶν τοπογραφικῶν σχεδίων τῆς πρωτεύουσας ταύτης, πανταχοῦ προσέκρουσεν ἐναντίον ἐπανελημμένων καὶ ἔστιν ὅτε πάνυ ἀσυμβιβάστων καὶ ἀκατανόητων ἀντιφάσεων.

Ἔνεκα λοιπὸν ἐλλείψεων στερρῶν γνώσεων ἀφορωσῶν τὰς διαφόρους τοποθεσίας τοῦ Βυζαντίου, πλείστα ὅσα μνημεῖα παρουσιαζόμενα ἐνώπιον ἡμῶν σήμερον καθίστανται, ὡς ἐλέχθη, ἀκατάληπτα καὶ τὰ ὁποῖα τότε μόνον μετὰ θετικότητος καθορισθήσονται, ὅποτε ὀρισθῶσιν αἱ τοποθεσίαι, ἢ μᾶλλον ὅποτε αἱ γνώσεις τοῦ καθορισμοῦ τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν συνενωθῶσιν ταῖς διεξακριβώσεσι τῶν μνημείων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ τότε ἔξομεν τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ θὰ δυνηθῶμεν ἵνα κρίνωμεν μέχρι τίνος βαθμοῦ εἰσὶν ὀρθαὶ ἢ ἐσφαλμένα καὶ αἱ περιγραφαὶ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων.

Εἶνε δ' ἀληθές ὅτι ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένοντο μέγιστα ἐπιστημονικαὶ διερευνήσεις, ἀλλὰ τὰ θετικὰ ἐξαγόμενα τούτων ὑπῆρξαν ἀσυγκρίτως κατώτερα ἐκείνων, ἃ ἤδυνατο ἵνα ἀναμένῃ τις μετὰ τὴν καταβολὴν τοσοῦτῃ ἐπανελημμένων καὶ μεγάλων προσπαθειῶν. Τὸ κυριώτερον δ' αἴτιον τῆς ἐν τούτῳ ἀποτυχίας, ὡς πολλάκις παρετηρήθη, προέρχεται ἀφ' ἐνός μὲν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπιστημονικῶν ἀνασκαφῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξ ὀλιγωρίας πρὸς σπουδαίας ὑδρογραφικὰς καὶ γεωλογικὰς ἐρευνας, ὧν ἄνευ ἐν πόλει τοιαύτη, ὑποστάσῃ τοσαύτας ἀλλεπαλλήλους θηώσεις καὶ ἀλώσεις, φοβεροὺς σεισμούς, ὧν ἔνεκα οὐ μόνον ὀλόκληρος ἡ χώρα κατεστράφη, ἀλλὰ καὶ μνημεῖα ἀπειράριθμα κατεχώσθησαν ἐν τῇ γῇ, πλείστας δ' ἄλλας ἐκχωματώσεις καὶ ἐπιχωματώσεις, οὐδὲν λέγομεν δυνατόν ἐστὶν ἵνα διεξακριβωθῇ εὐχερῶς, οἱ δ' ἀποτολμῶντες ποιεῖν καθορισμοὺς τοποθεσιῶν ἀγνώστων ἄνευ ἐπιτοπίων συστηματικῶν ἐρευνῶν, οὐδὲν ἕτερον παρουσιάζουσιν ἡμῖν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ ἀποκυήματα τῶν ζωηρῶν αὐτῶν φαντασιῶν ἐπὶ γαργαλισμῷ τῆς ἰδίας αὐτῶν περὶ τὸ καινοσπουδεῖν φιλοδοξίας.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀνασκαφῶν, δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι ἀφ' οὗ ἐκάστη πυρκαϊά, ἐκάστη κατάθεσις θεμελίου λίθου νέων κτιρίων, ἐκάστη, οὕτως εἰπεῖν, συστηματικὴ καὶ κατὰ κανόνα ὄργωσις τῆς γῆς, ἀρκοῦσιν εἰς συμπλήρωσιν τῶν πρώτων γνώσεων διὰ νέων τοιούτων, ἡλικίην, ἐπανα-

λαμβάνω ὠφέλειαν θὰ ἦτο δυνατόν ἵνα ἀναμύνη τις ἐκ τακτικῶν ἀνασκαφῶν ; Περὶ δὲ τῶν ὑδρογραφικῶν ἡμῶν παρατηρήσεων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περὶ αὐτοῖς, ἴδου τίνας κρίσεις καὶ ἐπιχειρήματα φέρομεν.

Ἀναδιφῶντας, ἐπισταμένως ἀρχαίους γεωγραφικούς χάρτας τῆς Μαύρης Θαλάσσης τοῦ 13ου καὶ 14ου αἰῶνος, ἦτοι τὸν χάρτην τοῦ Γενουκισίου Πέτρου Βισκόντου, τοῦ Φραγκίσκου Δομινίκου Πιτσιγάνη, τοῦ Νικολάου Πασκβαλίνη, τοῦ Μπιάνκο, τοῦ Μπενικάζη, τοῦ κόμητος στρατηγοῦ Σερριστόρη καὶ ἄλλων, ὡς καὶ πονήματα πολλῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων καὶ συγκρίνοντες πάντας τούτους πρὸς ἀλλήλους κατ' ἐποχάς, καὶ τούτους πάλιν παραβάλλοντες πρὸς μεταγενεστέρους συγχρόνους ἱστορικούς καὶ γεωγράφους, παρατηροῦμεν μυρίας ὑδρογραφικὰς μεταβολάς, ὧν δυσχερεστάτη πάνυ ἀποβαίνει τινὶ ἢ περιγραφῇ.

Ἐὰν δὲ ζητήσωμεν ἵνα ἀναδράμωμεν εἰς προγενεστέρους ἐποχάς, βλέπομεν ὅτι ὁ κλεινὸς ἱστορικός Ἡρόδοτος, ὁ διάσημος γεωγράφος Στράβων, ὁ Πλίνιος, ὁ Ἀρριανὸς καὶ ἕτεροι ἀναφέρουσι περὶ πλείστων ὄσων ποταμῶν, λιμνῶν, ρυάκων καὶ ὄρμων παραλίω πόλεων, αἵτινες σήμερον ἢ τελείως ἐξηφανίσθησαν, ἢ καὶ κατέστησαν ἀδαθέστατοι.

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἕτεροι βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν περὶ πολλῶν ποταμῶν τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς Ἀζοφικῆς, ὡς καὶ περὶ ρυάκων καὶ λιμνῶν καὶ διωρύγων, δι' ὧν συνεκοινῶνουν πλωίμως οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐξιστορουμένων μερῶν, αἵτινα πάντα σήμερον οὐ μόνον ἐξηφανίσθησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁάση πυκνότατα μετεβλήθησαν· πολλοὶ τοιοῦτοι ποταμοὶ καὶ ρυάκες ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων Ἀράβων τοῦ Μεσαίωτος¹ τοῦ Aboulfeda, τοῦ Sems Eddin τοῦ Ibn Foszlans, τοῦ Abdoul Ambas καὶ ἄλλων, αἵτινες ἐν τούτοις σήμερον εἴτε παντελῶς ἐξηφανίσθησαν, εἴτε μόλις σώζονται καταστάντες ρυάκες ἀσήμανται.

Ταῦτα πάντα ἐπικυροῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ πρὸ 230 ἐτῶν περίηγησαμένου τῆν Μύρην θάλασσαν καὶ τῆν Ἀζοφικὴν μηχανικοῦ Beauplan² ὡς καὶ ὑπὸ τῶν γεωγράφων Reinaud Lelewel³ καὶ Jaubert.⁴ Ὁ Beauplan μάλιστα ἀναφέρει ὅτι οἱ ποταμοὶ δι' ὧν ἄλλοτε οἱ Κοζάκοι ἀνήρχοντο καὶ κατήρχοντο μέχρι τῶν πηγῶν αὐτῶν ἐκ τῆς Μαύρης καὶ

¹ Trad. par Reinaud et par Fraehn. Geographie du moyen âge.

² Description d'Ukraine, Rouen 1660.

³ Geogr. du moyen âge.

⁴ Geogr. d'Édrisi.

Ἄζοφικῆς θαλάσσης, ἐπὶ πλοίων ἐχόντων κατ' αὐτὸν μῆκος 60 ποδῶν, πλάτος 10—12 καὶ βάθος 12, καὶ ἐφ' ὧν ἐπέβαινον οὐ μόνον 50—70 Κοζάκοι φέροντες καὶ πολεμικὰς ἀποσκευὰς καὶ τρόφιμα, ἀλλὰ προσέτι καὶ 20—30 κωπηλάται, οὐδὲν ἤδη ἦσαν πλευστοὶ διὰ τοιαύτης χωρητικότητος πλοίων. Σήμερον δὲ οἱ ἐξιστορούμενοι οὗτοι ποταμοὶ ἐκτός τοῦ ὅτι κατέστησαν μᾶλλον ἀβαθεῖς καὶ ἐνιαχοῦ διωρίσθησαν ὑπὸ τελμάτων καὶ στρώματος γῆς ποσειδωνείου, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς μέρεσι οὐδὲν ἔχνος διαβάσεως αὐτῶν κατέλιπον, καὶ μόνον ἐν ἐκτάκτοις παλιρροίαις, ἐνιαχοῦ παρασκευαζομέναις, φαίνεται ἢ κατ' ἐπιφάνειαν ἄλλοτε εὐρύτης αὐτῶν. Πόσους δὲ λιμένας ἀναφέρει καὶ ὁ γνωστὸς περιηγητῆς τοῦ 17ου αἰῶνος Σαρδῶ, ἐν οἷς ἄλλοτε εὐχερῶς ἠδύναντο ν' ἀγκυροβολήσωσι πλοῖα μεγάλης χωρητικότητος, σήμερον δὲ μίλλια ὀλόκληρα μακρὰν αὐτῶν ἴστανται; καὶ ὡς παράδειγμα ἀναφέρω τὴν Ἄζοφικὴν τῆς βαθμιαίας ἐπιχωματώσεως τῆς ὁποίας ἡ αἰτία τυγχάνει πᾶσι τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένοις γνωστή.

Κατὰ φυσικὸν λοιπὸν λόγον ἀδύνατον ἦν ὅπως καὶ ὁ τόπος ἡμῶν μὴ ὑποστῆ, ἔστω καὶ ἐν σμικρῷ, τοιαύτας ὑδρογραφικὰς καὶ γεωγραφικὰς μεταβολὰς, καθόσον πρὸς μαρτυρίαν ἄλλως ἔχομεν καὶ τὰ ἀκόλουθα παραδείγματα.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται, ἢ δὲν ἤκουσέ ποτε τῶν γονέων ἢ πάππων αὐτοῦ ἀφηγουμένων ὅτι πρὸ μιᾶς περιόδου ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ ἀκατίων διὰ τοῦ βαθέος ρύακος (Βουγιούκ-Δερέ) ἠδύναντό τις ἀνέτως ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν, καὶ πρὸ 60ετίας ἐπὶ 10 λεπτὰ περίπου, ἵνα πλεύσῃ πρὸς βορρᾶν τῆς κοιλάδος ἐκείνης, ἣτις πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀνεγέρσεως τῶν ἐν Βαξέκιοι ὑδραγωγείων κατεκλύζετο σχεδὸν πάντοτε καὶ πρὸ πάντων ἐν ὥρᾳ χειμῶνος κατὰ τὸ ἡμισυ ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ καθίστατο πλώϊμος; Ἐπέστησα τὴν ἐμὴν προσοχὴν ἐπὶ εἰκονογραφίῳ τοῦ 18ου καὶ ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, παριστώσας τὴν κοιλάδα ταύτην, καὶ εἶδον ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρὰ τῷ Κεφαλίκιοι, χωρὶν γειτνιαζόντι τῷ Βαθυρρύακι, ὑπῆρχον τρεῖς καὶ ἄλλοτε δύο γέφυραι ἐν ἀποστάσει κείμεναι ἐπὶ τῆς προκυμαίας, δι' ὧν διήρχοντο τὰ ὕδατα τοῦ ἄλλοτε βαθέως τούτου ρύακος καὶ διετηρεῖτο ἡ συγκοινωνία τῶν κατοίκων τῶν μερῶν ἐκείνων· ἐγὼ δὲ πρὸ τριακονταετίας ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὸν ρύακα τοῦτον διέπλεον ἀκάτια μέχρι τοῦ γνωστοῦ νῦν κήπου τοῦ Καρακεχαγιά, καὶ σήμερον ἐν τούταις οὐ μόνον δὲν δύναται ἵνα πλεύσῃ τις δι' ἀκατίου, ἀλλὰ καὶ ἀβρόχοις ποσὶ κατὰ τὰς πλείστας ὥρας τοῦ ἔτους νὰ διέλθῃ τοῦτον, οὔτινος μάλιστα τὸ στόμιον ὡς ἐκ τῶν βαθμιαίων ἐπιχωμάτων ἤρξατο σχηματίζον γλῶσσαν γῆς.

Ἡ τίς, γνωρίζων τὴν γεννέτειραν μου χῶραν, τὰ Θεραπειὰ καὶ ἐπιζητήσας ἐπακριβῶς ἵνα μάθῃ τὰ κατ' αὐτήν, δὲν ἤκουσεν ἐξ αὐτοχθόνων γερόντων, διατηρησάντων ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἀδιαρρήκτῳ, οὕτως εἰπεῖν, διαδοχῇ ἱκανῶς ἱστορικῶς ἀναμνήσεις, τὴν παράδοσιν ὅτι διὰ τοῦ ἐνός τῶν δύο αὐτοῦ ρυάκων, τοῦ Σογιούκ-Σοῦ-Δερέ, μὴ ὑφισταμένου νῦν σχεδόν καὶ τούτου, ἀλλὰ σώζοντος μόνον τὸ κατ' ἐπιφάνειαν σχῆμα, οἱ κάτοικοι πάλαι ποτὲ ἐπὶ ἀκατίων ἀνέπλεον μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς πολυμνήστου Κρούας Βρύσεως ; Οἱ δὲ γονεῖς ἡμῶν ἀφηγοῦντο ἡμῖν ὅτι πρὸ ἐξηκονταετίας ἔτι ἐκ τῆς ἐξωθύρας τῆς ἐν τῷ μυχῷ τοῦ λιμένος Θεραπειῶν κειμένης οἰκίας τῶν Τσιράδων ἠδύνατό τις ἐπιβαίνειν ἀκατίου, ἐν ᾧ σήμερον ἐνεκα τῶν παρὰ τῷ στομίῳ τοῦ ρυάκος ἐπισωρευθέντων ἐπιχωμάτων ὑπάρχει οὐ μόνον λεωφόρος εὐρεία, ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτῆς, πρὸς τὸν λιμένα, καὶ κῆπος ἱκανῶς εὐρύς καὶ κατάφυτος δένδρων.

Τὰ αὐτὰ παραδείγματα ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἐκ παραδόσεων προσεπικεκυρωμένων καὶ ὑπὸ ἱστορικῶν ἐρευνῶν καθόσον ἀφορᾷ καὶ τὸν ἐν Μεζάρ-Βουρνού (Σκλητρίνα τὸ πάλαι) τοῦ Βοσπόρου ρυάκα Κεστανέ-Δερέ, τὸν ρυάκα τοῦ Σωσθενίου, τὸν εὐδαίον καλὸν λιμένα (Καλενδέρ νῦν) ἐνθα παρὰ τῷ ἄλλοτε στομίῳ τοῦ κόλπου ἐκείνου ὑπάρχει ἀνεγερμένον μικρὸν αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον, τὸ Βαλτά-λιμάν τὸν πάλαι Γυναικεῖον λιμένα καὶ κατὰ τὸν Γύλλιον Σαραντακόπαν, τοὺς ἱστορικοὺς καταστάντας ρυάκας τοῦ Ἀνατόλ-Ἰσσάρ, ἤτοι τὸν Βουγιούκ Γκιόκ-Σουγιού (Ποταμώνιον) καὶ Κιουτσοῦκ Γκιόκ Σουγιού (Ναυσίκληϊαν) ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς τοιοῦτους ἐν τῷ Βοσπόρῳ.

Ἐξ ἀφετηρίας τριαύτης ὀρμώμενος, ἐπὶ δύο συνεχῶς ἔτη ἐπεσκεπτόμην τὸν πηλώδη Κερατίον κόλπον, περὶ οὗ ὁ Στράβων λέγει: «εἰς γὰρ κλειστός σχίζεται κόλπος ὡς ἂν κλάδους τινάς, εἰς οὓς ἐμπίπτουσα ἢ παλαμὸς ἀλίσκεται βραδίως» (βιβλ. Ζ.) καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν εἰσβάλλοντας πάλαι μὲν ποτε ποταμοὺς, νῦν δὲ ρυάκας καταστάντας, ἤτοι τὸν Κίδαριν καὶ Βάρβυσον καὶ μετ' ἐπιστάσις ἐμελέτησα τὰ ἐκατέρωθεν τῆς παραλίας αὐτῶν ἐπιχωματώματα, ἐφ' ὧν ἦδη καὶ προάστεια βλέπομεν καὶ καταφύτους πεδιάδας. Ὅτι δὲ καὶ ὁ κόλπος αὐτός καὶ οἱ ποταμοὶ οὗτοι πιθανόν ἦσαν ἀβαθέστεροι ἢ νῦν, ὡς χρησιμοποιηθέντων τῶν ἐπιχωματωμάτων αὐτῶν, ἤτοι τῶν ἐκ τροχμάλων, ἄμμου, ἰλύος καὶ τιτάνων ὄχθων αὐτῶν πρὸς πᾶν κατάλληλον πηλοποιίαν, οὐδεμία περὶ τούτου δύναται νομίζω ἵνα ὑπάρξῃ ἀμφιβολία.

Ἰσχυροτέραν δὲ κατ' ἐμὲ ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ Κερατίου κόλπου ἐπιχωματώσειν ὑπέστη τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐνθα κατὰ μέτωπον ἐπίπτει ἡ σφοδρότης τοῦ ρεύματος, δηλ. ἐνθα σχηματίζεται ἐλαφρὰ κλίτομος ἰδ'. Ἰούλιος.

σις παρά τὰς ἐκβολὰς τῶν καταρρέοντων ὑδάτων τῶν δύο συμπιπτόντων ποταμῶν, τοῦ Κιδάριως καὶ τοῦ Βαρβύσου, ἤτοι πρὸς τὸ μέρος ἀκριβῶς τοῦ νῦν Ἐγιοῦπ καὶ ἐνθα οἱ χειμαρρῶδως ἐκβάλλοντες οὗτοι δύο ποταμοὶ παρασύρουν ἐκάστοτε τὰ ἀποδεχόμενα ἐκ χειμάρρων ἰλυώδη μάζα, τὰ ὅποια, ὡς καὶ πάντες οἱ ποταμοὶ κατὰ φυσικὸν ροὴν μεταφέρουσι μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτῶν καὶ ἐκεῖ ἐναποτιθεῖσιν, ἀποτελέσαντα οὕτω βαθμηδὸν γήπεδα προεκτείναντα τὴν παραλίαν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον καὶ οἱ κατερχόμενοι καὶ διερχόμενοι διὰ τοῦ Ἐγιοῦπ ρυάκες καλούμενοι Ἰσλάμ μαχαλέ δερές καὶ Βουλβούλ-δερές, ὁ μὲν ἐκ τῶν προπόδων τοῦ Ραμίζ Ἰζιφλία ὁ δὲ ἐκ τῶν τοῦ Καλνή Ἰζινάρ. Θέλει δὲ πεισθῆ πάς τις εἰς τὰ λεγόμενά μου, ἐὰν ἐπιζητήσῃ ἵνα μελετήσῃ ὑπὸ γεωλογικῆν ἔποψιν τοὺς ὄχθους τῶν στιβαρώσεων τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἐγιοῦπ, καθότι θέλει εὔρει ταύτας συγκειμένας ἐκ τροχμάλων, ἄμμου, ἰλύος καὶ τιτάνων, συστατικῶν ἀπαντωμένων μόνον ἐν τῷ πυθμένι ποταμῶν καὶ παρά τὰς ὄχθας αὐτῶν, ἅπερ συνεφορήθησαν ἐνιαχοῦ καὶ συνεσωρεύθησαν ἀποτελέσαντα ὄγκους συμπαγεῖς.

Τούτου τεθέντος, ἐξάγομενον πρῶτον ὅτι τὰ παρά Βυζαντινοῖς ἀναφερόμενα χειροποίητα Νεώρια ἢ Λιμενάρια κατὰ τοσοῦτον μόνον ἠδύναντο ἵνα ὡσι χειροποίητα καὶ ἐκαλοῦτο οὕτω, καθόσον ἐκάστοτε ἠναγκάζοντο ἵνα καθαρίζωσι τοὺς φυσικοὺς λιμένας ἐκ τῶν ἐπισωρευομένων ἐν αὐτοῖς ἐκάστοτε ἐπιχωματώσεων· δεύτερον δὲ ἐν τῷ νῦν Ἐγιοῦπ ἐσχηματίζετο τὸ ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ἀναφερόμενον λιμενάριον τοῦ Ἐβδόμου, ἢ ἄλλως ὁ λιμὴν τοῦ ἀγίου Μάμαντος, ὅστις συνεχόμενος μετὰ τῶν αὐτόθι δύο προρρηθέντων ρυάκων Βουλβούλ-δερέ καὶ τοῦ Ἰσλάμ-μαχαλέ δερέ, ἐφ' ὧν ἐν διαφόροις μέρεσι παρετηρήσαμεν βάσεις ἐν ἀποστάσει 25 καὶ πλέον μέτρων κειμένας ἀρχαίων βυζαντινῶν γεφυρῶν, ἦν οὐ μόνον εὐρὺς λιμὴν, ἀλλὰ καὶ προεκτεινόμενος πρὸς τὸ ἐσωτερικόν· καὶ τρίτον ὅτι διὰ μόνον τοῦ καθορισμοῦ τούτου πολλὰ παρά τοῖς ἀρχαίοις βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν ἀναφερόμενα κατὰ τὴν περιφέρειαν ταύτην σκοτεινὰ καὶ ἀκατάληπτα «πέραν» καὶ «ἀντιπέραν» δεόν ἵνα ἀποδοθῶσι ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν εὐρὺν τοῦτον λιμένα, ὅπως οὕτω καταστῶσιν εὐληπτοὶ καὶ εὐδιάσφατοι πολλαὶ τοποθεσίαι ἀναφερόμεναι ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων.

Ὅτι δὲ ἐκεῖτο παρά τῷ λιμένι τούτῳ καὶ ἡ ἀργυρᾶ λίμνη ἢ τοσοῦτον συνεχῶς ἀπαντωμένη παρά τῷ Διονυσίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν, ἔχω ἐν τούτῳ πεποθήσειν τινα, ἣν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μερῶν, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρῶ ἀπὸ κοινοῦ συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ εὐρυμαθεοῦ φίλου μου κ. Πελεπίδα

Κούππα ἀρχιτέκτονος, ἐν δέοντι χρόνῳ, Θεοῦ εὐδοκοῦντας, θέλομεν καταστήσει μετ' ἄλλων γνωστήν. Νῦν μόνον περιορίζομαι ἵνα εἶπω πρὸς ὑμᾶς ὅτι καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς τοῦ προαστείου τούτου ὕδωρ τι ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχον καλεῖται ἀργυροῦν, τοῦ δὲ λουτρῶνος τοῦ παρὰ τὸ τέμενος τοῦ Ἐγιοῦπ κειμένου, ἐν ᾧ ἡ εἴσδος ἐπιτρέπεται μόνοις τοῖς ὀθωμανοῖς, κατὰ παράδοσιν λέγεται ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ ἐκ μιᾶς στρόφιγγος ρέον ὕδωρ ἐν μιᾷ γρῶνῃ (γούρνα) ἔχει τὴν πηγὴν αὐτοῦ ἐκ πηγῆς ἀργυρᾶς καὶ ὅτι πάλαι ποτὲ χριστιανῆς γυναικὸς εἰσελθούσης λάθρα ἵνα λουσθῇ ἐν αὐτῷ, ἡ κρήνη αὕτη εἶχε στειρευσεῖ ἐπὶ τινα χρόνον.

Ἡ αὐτὴ ἐπισταμένη μελέτη καὶ εἰς τῶν δύο ποταμῶν Κυδάρως καὶ Βαρβύσου ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα. Πρὶν ὅμως ἐνδιατρίψωμεν ἐπ' αὐτῶν, ἀνάγκη πᾶσα ἵνα ἀναφέρωμεν ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς οὐδένα ποιοῦσιν ἀκριβῆ τόπογραφικῶς κατ' ὄνομα καθορισμὸν τῶν δύο τούτων ποταμῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν εἴθισται ἀποδίδειν ἀδιακρίτως μνημεῖα ὑπαγόμενα ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον καὶ τ' ἀνάπαλιν. Οὕτω τὸν μὲν Κύδαριν τοποθετοῦσιν ἐν τῷ Ἀλῆ Μπεϊ-Σοῦ, τὸν δὲ Βάρβυσον ἢ Βορβύσην καὶ Βορβύζην καλούμενον ἐν τῷ Κεάτ-χανέ-Σουγιού (ἴδε Γύλλιον, Τουρνεδῶρφιον, Γκοφιέ, Ἀνδρεώση, Κωνσταντίον, Βυζάντιον καὶ λοιπούς), ἐν ᾧ ἂν ἐμελέτων ἐπισταμένως τὸ χωρίον τὸ παρ' Ἡσυχίῳ καὶ Κωδινῷ ὅτι «Κύδαρις τε καὶ Βάρβυσος ποταμοί, ὁ μὲν τῶν ἀρκτώων, ὁ δὲ τῶν ἐσπερίων προρρέοντες» καὶ ἐποιοῦν ταῦτοχρόνως καὶ κατὰ τόπον ἐρεῦνας τοπογραφικὰς, ἤθελον ἴδει ὅτι τὸ μὲν Ἀλῆ Μπεϊ-Σοῦ εἶνε ὁ Βάρβυσος ὁ καὶ πρὸς Δυσμάς, τὸ δὲ Κεάτ-χανέ Σοῦ ὁ Κύδαρις ὁ καὶ πρὸς Ἄρκτον· τιθέμενοι ὅμως τὸν μὲν Κύδαριν ἀντὶ τοῦ Ἀλῆ Μπεϊ-Σοῦ τὸν δὲ Βάρβυσον ἀντὶ τοῦ Κεάτ-χανέ-Σοῦ, διαστρέφουσι καὶ τὸν καθορισμὸν ἐν αἰδοῦσιν Ἡσύχιος καὶ Κωδινός, οἱ μόνοι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων σαφῶς περὶ τούτου ἀποφαινόμενοι, θεωροῦντες τὸ μὲν Ἀλῆ Μπεϊ-Σοῦ κείμενον πρὸς βορρᾶν, τὸ δὲ Κεάτ-χανέ-Σοῦ πρὸς Δυσμάς, ὅπερ ἀγεωγράφητον.

Οἱ ποταμοὶ οὗτοι, ρύακες μονονουχί σήμερον καταστάντες, ἦσαν καὶ εὐρύτεροι καὶ βαθύτεροι καὶ πλεῦσιμοι ἐκτενεστέρον μέχρι τῶν πηγῶν αὐτῶν, ὡς ἐπιμαρτυρίαν, δὲ φέρομεν τὴν πολλαχοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῶν μελετῶν ὑμῶν εὑρεσιν βάσεων λιθίνων ἀρχαίων γεφυρῶν ἐπὶ ἐδάφους οὐδόλως προϋδίδοντος ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὸ δυνατόν τῆς ὑπάρξεως τοιούτων. Τὸ Τὰς κροπού, ἢ νῦν λίθινη γέφυρα, ἔργον ὀθωμανικόν τοῦ 17ου αἰῶνος, ἡ μεγαλειτέρα τῶν σωζομένων μέχρι τουδε ἐπὶ τοῦ

Βαρβύσου γεφυρῶν, παρὰ τῷ ὑπὸ τῶν Γιανισσάρων καταστραφέντι ἄλλοτε χωρίῳ ὀνόματι Ἀργαούτ-κιοϊ, ζῶν εἰτέτι μνημεῖον προσεπικυροῖ πληρέστατα τοὺς ἐμοὺς λόγους. Ὁ ἐπισκεπτόμενος νῦν αὐτὴν θέλει ἴδει τὰς ἐκατέρωθεν τῆς μεσαίας δύο ἀψίδας αὐτῆς, τὰς καὶ μικρότερας, κεχωσμένας κατὰ τὸ ἡμισυ καὶ πλέον ἐν τῇ ἀργιλλώδει ὑποστάσει.

Τὴν αὐτὴν μελέτην ἐποιησάμην καὶ ἐπὶ τοῦ Σάγια-Δερέ ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ Μπατάλ-ἀγιασμασί (ὑποθέτομεν ἀγίασμα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, διότι ἐν αὐτῷ ποιήσαντες ἐρεῦνας εὔρομεν πρόσωπον τεθραυσμένον εἰκονίσματος μαρμαρίνου) Μπαλουκλή-Δερέ, οὕτω καλουμένου ὡς ἐκ τοῦ ἐκεῖ ἐγγὺς κειμένου Μπαλουκλή Χαβούζ, ἀρχαίας καὶ ἀγνώστου σχεδὸν ὑπογείου Κινστέρας, καὶ τὰ αὐτὰ πάντοτε προσεπορίσθην ἐξυγόμενα.

Ἐὰν δὲ διὰ τοῦ Ἀλημπέκιοϊ χωρίου ἐπὶ μίαν ὥραν ὁδεύσωμεν διὰ μέσον τῆς εὐρείας, ὀμκλωτάτης καὶ ἐνιαχοῦ καταφύτου κοιλάδος τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Κέτσαν¹ καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Κιουτούκ-κιοϊ, θέλομεν ἴδει ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτῆς πλευρᾶς ῥέοντα ἡμέρα ῥύακα ἀσήμαντον, ὅστις ἐκβάλλει δι' ἐνὸς παρὰ τῷ Ἀλημπέκιοϊ πενδῶ (δεξομενῆς) εἰς τὸν Βάρβυσον, καὶ ὃν καλοῦσιν οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ρεῦμα. Τὸ ρεῦμα τοῦτο νῦν κατὰ τὸ ἔαρ καθίσταται πολλαχοῦ ἀνεπαίσθητον καὶ δύναται τις ἀβρόχοις ποσὶν ἵνα διέλθῃ τοῦτο· ἀλλ' ὅ,τι ἐνισχύει ἡμᾶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὑποθέσει εἶνε τὰ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης ἀπαντώμενα ἴχνη βάσεων μεγάλης ἀρχαίας λιθίνης γεφύρας. Τυχαίως δὲ μάλιστα ἔγνωμεν ὅτι ἐν τῇ πρὸ 250 ἐτῶν ἐκδεδομένῃ ἀποφάσει τοῦ ἐν Μακρίκιοϊ (Μακροχωρίῳ) δικαστηρίου ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Κιουτσούκ-κιοϊ καὶ τῶν ἱστορικῶν καταστάντων Σαγιαλίδων, (τῶν ἐκ Γιανισσάρων τῶν μόνων σήμερον περισωζομένων, περὶ ὧν ἄλλοτε τὰ καθέκαστα), διαφορᾶς ἀναφορικῶς τῶν πέριξ τῆς εἰρημένης κώμης νομῶν, ἀναφέρονται ὡς ὕρια γέφυραι καὶ κῶμαι γειτνιαζούσαι καὶ μὴ ὑφιστάμεναι σήμερον, ὧν οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι φέρονται ὡς μάρτυρες ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ. Καὶ νῦν δ' ἔτι οἱ πλησιόχωροι κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ἐκ παραδόσεως καθορίζουσι τοποθεσίας ἀναφερομένας εἰς γεφύρας κρημνισθείσας ἐν μέρεσιν ἔνθα οὐδὲν ἴχνος τοιούτων σήμερον ὑπάρχει, καὶ ὧν ἡ ὑπαρξίς δυνατὴ καθίσταται μόνον ὅποτε παραδεχθῆ τις ὅτι καὶ ὁ ποταμὸς οὗτος πάλαι ποτὲ ἦν πλωϊμός. Πράγματι δὲ γραῖα τις ἐννενηκοντοῦτις, καταγομένη ἐκ τῆς κώμης Κιουτσούκ-κιοϊ καὶ οἰκοῦσα ἔτι καὶ νῦν ἐν αὐτῷ, διεβεβαίωσέ με ὅτι ἤκουσε πολλάκις τοῦ πατρὸς καὶ πάππου αὐτῆς διηγουμένου ὅτι ἄλλοτε δι' ἀκατίων οἱ κά-

¹ Λέξις Ἀλβανικῆ = μάνδρα.

τοιχοὶ τῶν μερῶν ἐκείνων ἀνῆρχοντο καὶ κατήρχοντο διὰ τοῦ ρεύματος εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τὰς παραδόσεις ταύτας ὀφείλομεν εὐλαβεῖσθαι, καθότι «οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἰγράφως, ὁμοίως δὲ κακεῖνα καὶ ταῦτά ἐστιν ἀξιόπιστα» κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην Χρυσόστομον.

(Ἐπεταὶ συνέχεια)

Γεώρ. Π. Βεγλερῆς

ΠΟΙΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑΝ

(Συνέχεια ἴδε προγούμενον φυλλάδιον).

Ἄλλ' ἐὰν τῆς ποιήσεως ἡ μορφή στενότατα τυγχάνει συνδεδεμένη πρὸς τὴν βαθύτεραν ὑπόστασιν τῆς ποιητικῆς οὐσίας, οὐδὲ αὕτη δύναται νὰ ἐξετάσθῃ διακεκριμένως ἐκείνης. Εἶπομεν ἀνωτέρω πῶς τῆς τέχνης τὰ δημιουργήματα ἐκλογεύονται πάνοπλα ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ καλλιτέχνου. Πρὸ τοῦ ἢ καλλιτεχνικῆς ἰδέας ἐκδηλωθῆ εἰς καλλιτεχνικὸν δημιουργήμα ἐπὶ τοῦ χάρτου, τῆς ὀθόνης ἢ τοῦ μαρμάρου, τὸ ποίημα, ὁ πίναξ, τὸ ἄγαλμα, ἐσχηματίσθη ἤδη εἰς νεφελῶδες ἰνδαλμα ἐν τῇ ἐγκεφάλῳ τοῦ καλλιτέχνου. Ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ ἰδιότης τῆς δημιουργικῆς καλουμένης φαντασίας, ἣν ὁ Wundt (Φυσιολογικὴ Ψυχολογία) ἐκάλεσεν ἐνεργητικὴν φαντασίαν, ὡς ἔχουσαν τὴν ἰδιότητα νὰ ἐκλέγῃ, συνάπτῃ καὶ συνδυάζῃ τὰς ἐξώθεν προσπιπτούσας εἰκόνας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν παθητικὴν φαντασίαν, τὴν ἀπλῶς προσδεχομένην καὶ ἀναπαριστῶσαν τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις, καθ' ἣν τάξιν προσπίπτουσιν εἰς τὰ αἰσθητήρια. Ἡ τελειότης ἄρα ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ ἐκδηλώσει εἶνε στενότατα συνδεδεμένη πρὸς τὴν τελειότητα ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ συλλήψει.

Ἡ ἀπηκριβωμένη ἐνταῦθα ἀνάλυσις τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τῆς τελευταίας δεκαετίας καὶ ἡ εὐσυνείδητος μελέτη τῆς ἰδιοφυίας ποιητῶν διαφόρου ποιητικῆς ὑποστάσεως ἠθέλην φέρει ἡμᾶς μακρὰν. Ἐὰν ἐπετρέπετο ἐν τούτοις νὰ χαρακτηρίσωμεν δι' ὀλίγων λέξεων τὴν ποίησιν τῆς δεκαετίας ταύτης, χωρὶς ν' ἀδικήσωμεν τὴν μνήμην εὐγενῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Παναγασσοῦ τέκνων, θὰ ἐλέγομεν ὅτι ἐν τῇ ποιήσει ταύτῃ διαβλέπομεν τὰ πρῶτα βήματα τελειότερας καὶ πλουσιωτέρας ἐκδηλώσεως τοῦ εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς ἑλληνικῆς φύσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας κρυπτομένου ποιητικοῦ πλεότου. Ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐντύπωσις